

II Zjazd Elektrotechników Polskich w Toruniu w 1921 roku

Streszczenie. Artykuł przedstawia II Zjazd Elektrotechników Polskich w Toruniu, zorganizowany przez SEP w dniach pomiędzy 30 października – 1 listopada 1921 roku. Przedstawiono okoliczności zwołania zjazdu, jego przebieg, wnioski opracowane na zjeździe oraz wydarzenia towarzyszące – Wystawę Przemysłu Elektrotechnicznego i Nadzwyczajne Zebranie Delegatów SEP.

Abstract. The article presents the 2nd Congress of Polish Electrical Engineers in Toruń, organized by SEP on 30 October - 1 November 1921. The circumstances of the convention, its course, conclusions drawn up at the congress and accompanying events - the Electrotechnical Industry Exhibition and the Extraordinary Meeting of SEP Delegates were presented. (II Congress of Polish Electrical Engineers in Toruń in 1921).

Słowa kluczowe: historia elektrotechniki, zjazdy elektrotechników, Stowarzyszenie Elektryków Polskich

Keywords: history of electrotechnics, reunions of electrotechnicians, Association of Polish Electrical Engineers

Okoliczności zwołania

Na początku 1920 r. Zarząd SEP rozpoczął przygotowania do II Zjazdu Elektrotechników Polskich. Zamierzano go zorganizować jesienią 1920 r. we Lwowie¹, wypadki wojenne uniemożliwiły zrealizowanie tego zamierzenia. Na pierwszym walnym zgromadzeniu delegatów SEP 5 stycznia 1921 r. dyskutowano również na temat II Zjazdu, zgadzając się, że należy go zorganizować jeszcze w 1921 r., co powierzono Zarządowi. M. Pożaryski zaproponował połączenie II Zjazdu z wystawą elektryczną, co jednak odrzucono, uznając taką wystawę za przedwczesną, z uwagi na fakt, że stan przemysłu elektrotechnicznego w Polsce jeszcze na to nie pozwalała². Na posiedzeniu Zarządu SEP 7 maja postanowiono zwołać w 1921 r. II Zjazd, wyłoniono wtedy jego Komisję Organizacyjną w składzie: Konstanty Dobrski, Kazimierz Jackowski, Mieczysław Kuźmiński, Milewski, Pawłowski, Mieczysław Pożaryski i Kazimierz Szpotański z prawem kooptacji³. Na posiedzeniu Zarządu SEP 28 czerwca postanowiono jednak, wbrew wcześniejszemu stanowisku, zorganizować wystawę wzorów „Przemysłu Elektrotechnicznego swojskiego” na II Zjeździe w Toruniu. W numerze 12 „Przeglądu Elektrotechnicznego” (dalej PE) pojawiła się już informacja o II Zjeździe Elektrotechników Polskich w Toruniu, którego termin planowano na 8-11 września 1921 r. Program Zjazdu miał być następujący:

Głównym przedmiotem obrad Zjazdu będzie znaczenie elektrotechniki w współczesnym gospodarstwie społecznym i sprawa elektryfikacji Polski z punktu widzenia technicznego i gospodarczego.

W myśl tego założenia tematy referatów mają być przystosowane do następujących punktów wytycznych:

I. Elektrotechnika we współczesnym gospodarstwie społecznym.

II. Elektryfikacja kraju:

a) Istniejące i budujące się elektrownie: urządzenie i działalność; b) Źródła energii; c) Plan elektryfikacji; d) Projekty gospodarcze na najbliższą przyszłość; e) Elektryfikacja kolei; f) Sposoby sfinansowania elektryfikacji.

III. Ustawa elektryfikacyjna.

IV. Przemysł elektrotechniczny:

a) Warunki powstania i rozwoju; b) Komunikaty wytwórców; c) Życzenia konsumentów wyrobów elektrotechnicznych,

V. Handel elektrotechniczny:

a) Handel międzynarodowy elektrotechniczny; b) Handel krajowy.

VI. Komunikacja telegraficzna, telefoniczna i radiotelegraficzna:

a) Stan obecny i widoki rozwoju; b) Projekty na najbliższą przyszłość.

VII. Elektrotechnika wojskowa.

VIII. Przepisy i normalizacja wyrobów elektrotechnicznych.

IX. Szkolnictwo elektrotechniczne.

X. Słownictwo elektrotechniczne.

XI. Różne sprawy, związane z teorią i praktyką elektrotechniki.

XII. Życie związkowe.

XIII. Inne sprawy, nie objęte powyższym spisem⁴.

Termin Zjazdu został później przełożony ze względu na trudności komunikacyjne i inne lokalne okoliczności, na 30, 31 października i 1 listopada 1921 r.⁵.

Z okazji otwarcia II Zjazdu w Toruniu redakcja *Przeglądu Elektrotechnicznego* podsumowała poprzedzający go okres:

Kiedy na I Zjeździe postawiono wniosek, aby Zjazdy zwoływać co dwa lata, jednym z motywów było: okresowe zestawianie bilansu i przeprowadzanie kontroli zbiorowej pracy ogółu. Zastanówmy się więc nad wynikami dwuletniego okresu, jaki nas dzieli od tej chwili, gdy uczestnicy I Zjazdu w początku czerwca 1919 roku opuszczali Warszawę. Rzucono wówczas tam hasło: Musimy zelektryzować kraj! Musimy stworzyć polski przemysł elektrotechniczny! Cóż więc w tym czasie zostało przez nas zrobione? Dwa lata — to okres czasu niewielki. A przytem jak oplakane warunki! Więć najpierw inwazja wroga i konieczność z orężem w ręku bronić zagrożoną Ojczyznę. A potem ciągła niepewność granic; ta obawa, że szmaty prastarej ziemi polskiej, klejnoty nie nazbyt zasobnego w naturalne bogactwa Państwa Polskiego mogą nam być odebrane. Istotnie, trudne warunki dla twórczej pracy. A zresztą gdyby nawet było inaczej! Nie można wymagać, aby w tak krótkim czasie powstała na ziemiach naszych gęsta sieć tych nowoczesnych urządzeń, z których

¹ Posiedzenie z d. 2 marca, *Przegląd Elektrotechniczny (dalej PE)*, 1920, z. 8, s. 54.

² Stowarzyszenie Elektrotechników Polskich, *PE*, 1921, z. 2, s. 26-27.

³ Protokół z posiedzenia Koła Warszawskiego Stowarzyszenia Elektrotechników Polskich w dniu 17 maja 1921 r., *PE*, 1921, z. 11, s. 142.

⁴ II Zjazd Elektrotechników Polskich, *Przegląd Techniczny*, 1921, nr 29, s. 196.

⁵ II Zjazd Elektrotechników Polskich w Toruniu, *PE*, 1921, z. 17-18, s. 219.

inni już dawno korzystają, a które u nas są dotąd zaledwie marzeniem. Dwa lata czasu — okres względnie niewielki. Lecz i niemały. Czy więc przynajmniej zrobiono wszystko, aby ten cel, do którego dążymy, mógł stać się bliższy? Czy grunt już przygotowany? Czy mamy plan elektryfikacji, zarówno plan finansowy i gospodarczy, jak i techniczny? O tem właśnie na Zjeździe mówić będziemy i on oceni, czy należyście dwa lata zostały przez nas wykorzystane i czy dość jest obfity plon, jaki niesiemy. Już dzisiaj jednak są pewne rzeczy, dla wszystkich nas jasne. Mamy silne przekonanie, że środkami, które stanowią treść naszej specjalności, Kraj się potrafi dźwignąć z niemocy, że zacznie on wytwarzać, a wytwarzając, stworzymy dobrobyt, podniesiemy kulturę, — wiara w to wszystko, tak silna w nas samych, za mało się dotąd szerszym warstwowi naszego społeczeństwa udzieliła. Jest ono, niestety, wyznać to trzeba z przykrością, niezmiernie mało jeszcze w tym kierunku uświadomione. Nie orientuje się nieraz w rzeczach najbardziej podstawowych. To należy stwierdzić i podkreślić. Nasza w tem wina jest niewątpliwie nie mała⁶.

różnych stron Kraju i wymiana, myśli chociażby tylko w ciągu krótkich kilku dni Zjazdu rozszerza niewątpliwie światopogląd wielu osób, które, przykute pracą zawodową do pewnej miejscowości, z trudnością zdają sobie sprawę z całości zagadnień, jakie ma przed sobą Elektrotechnika Polska. Obejrzenie nowych urządzeń i wymiana myśli z kolegami różnych specjalności elektrotechnicznych ułatwia wyrobienie poglądu na rozwój elektrotechniki. W miarę możliwości powinny temu czynić zadość komunikaty wygłaszane na Zjeździe. Urządzenie Zjazdu w różnych miastach Kraju wpływa niewątpliwie na zacieśnienie bliższych stosunków pomiędzy fachowcami i na rozszerzenie ich światopoglądów na sprawy ogólnie państwowe. Teraz zbieramy się w Toruniu aby zaznaczyć, że gród ten stał się już placówką wysuniętą naszej działalności gospodarczej. Wynik Zjazdu jest dziełem uczestników, więc im bardziej wyteżoną zorganizowaną i celową będzie ich praca, tem większy pożytek Kraj nasz osiągnie z naszych usiłowań⁷.

Jednocześnie w zeszycie 20 PE wydrukowano krótki opis Torunia i jego najważniejszych zabytków, wskazówki praktyczne dla uczestników Zjazdu i streszczenia referatów które miały być wygłoszone na Zjeździe (w niektórych podano tylko tytuł). Były to: Otton Nagel: *Znaczenie energii elektrycznej we współczesnym gospodarstwie społecznym i racjonalne jej wytwarzanie*, w grupie *Elektryfikacja kraju*: Alfons Hofmann: *Istniejące i budujące się elektrownie*, Kazimierz Straszewski: *Elektrownia Pruszkowska*, M. Piotrowski: *Węgiel jako jedno z naturalnych źródeł energii na ziemiach polskich*, Ludwik Tołłoczko: *Torfowiska i ich znaczenie dla elektryfikacji Polski*, Karol Pomianowski: *Stan obecny sprawy wyzyskania sił wodnych*, Gabriel Sokolnicki: *Elektryfikacja Zagłębia Borysławskiego*, Tadeusz Sułowski: *Sposoby sfinansowania elektryfikacji*, J. Iwanowski: *Zagadnienie komunikacji podmiejskiej w Warszawie*, Roman Podolski: *Zwiększenie zdolności przewozowej kolei w Polsce a ich elektryfikacja*.

W Sekcji przemysłowej - K. Kaniewski: *Pojemność rynku elektrotechnicznego i warunki finansowe powstania przemysłu elektrotechnicznego w Polsce*, Roman Trechciński: *Fabrykacja rur izolacyjnych oraz warunki celne rozwoju tego przemysłu, jak również innych artykułów przemysłu masowego* (w streszczeniu podano inny tytuł: *O warunkach rozwoju przemysłu elektrotechnicznego w Polsce*), Władysław Heller: *O przemyśle radiotelegraficznym w Polsce*, Wiśniewski: *Fabrykacja aparatów prądu słabego*, Edward Potemski: *Fabrykacja lamp żarowych w Polsce*, Landau: *O fabrykacji ogniwo galwanicznych*, Edmund Statkiewicz: *Fabrykacja żyrandoli i armatur dla oświetlenia elektrycznego*, Karol Pollak: *Fabrykacja akumulatorów*, Waclaw Günther: *Elektrotechnika wojenna prądu silnego*. W grupie przemysłowej wygłosić miały komunikaty firmy: 1) Fabryka wyrobów porcelanowych Ćmielów, 2) K. Szpotkański, S. Ciszewski i S-ka, 3) Bracia Borkowscy, 4) Brygiewicz, Zucker i S-ka, 5) Polskie Towarzystwo Elektryczne, 6) Towarzystwo Akcyjne „Kabel”, 7) Zakłady Elektryczne inż. Julian Lukrec, 8) Inż. Jerzy Hirszowski, 9) Inż. Zygmunt Okoniewski, 10) Zakłady Elektrotechniczne – Borsukiewicz.

W Sekcji przepisowej - Bronisław Tyszką: *Sprawozdanie z prac Komisji Przepisowej Stowarzyszenia Elektrotechników*, Stanisław Wysocki: *W sprawie norm dla przewodów napowietrznych*, Alfons Hofmann: *Wskazówki dla budowy skrzyżowań linii wysokiego napięcia z torami kolejowymi i liniami telegraficznymi i telefonicznymi*, Mateusz Nacholiński: *O stosowaniu przewodów gazowych*,

⁷ M. Pożaryski, Znaczenie Zjazdów Elektrotechników Polskich, PE, 1921, z. 20, s. 260.

PRZEGLĄD ELEKTROTECHNICZNY

ORGAN STOWARZYSZENIA ELEKTROTECHNIKÓW POLSKICH.

Wychodzi 1-go i 15-go każdego miesiąca.

Przedpisy:	Cena ogłoszeń:
1 rok 1000	ogłoszenie 100
6 m 500	„ 50
3 m 250	„ 25
Cena numeru 500	„ 12 1/2

Redakcja: Warszawa, ul. 11 listopada 1921 r.

Wydawca: Stowarzyszenie Elektrotechników Polskich.

Właściciel: Stowarzyszenie Elektrotechników Polskich.

Redakcja: Warszawa, ul. 11 listopada 1921 r.

Wydawca: Stowarzyszenie Elektrotechników Polskich.

Właściciel: Stowarzyszenie Elektrotechników Polskich.

Otwarcie II Zjazdu Elektrotechników Polskich w Toruniu nastąpi dnia 30.X r. b. o godz. 12 min. 30 ppot.

Kiedy na I Zjeździe postanowiono, aby Zjazd odbył się w dwa lata, jednym z motywów było: skrośnięcie swobodnie i sprawnie kontroli stanów gospodarki.

Zastanawiamy się więc nad wykonaniem i uścisnieniem okresu, jaki ma dzielić od tej chwili, gdy umieszczę II Zjazd w programie naszego życia społecznego. Rzeczą odważną tam było. Maszyny elektryczne kraj! Maszyny stworzyły polski przemysł elektrotechniczny!

Cia więc w tym czasie zostało przez nas zrobione?

Dwa lata — to okres czasu niewielki. A przeto jak opłakano warunki! Wzrost najpierw iwanja wroga i konkurencji z zagranicą w roku brzośnośno Główny. A potem długi niepowodzenie granic; to obawa, że maszyni przemysł polski, którego nie należy rozszerzać w naturalnym kierunku. Polska Polakom mogą nam być odważni. Istotnie, trudno warunki dla twórców pracy. A zresztą gdyby nawet było inaczej! Nie można wymagać, aby w tak krótkim czasie powstała na ziemiach naszych gęsta siła nowoczesnych urządzeń, w których inni już dawno korzystają, a które u nas są dotąd niemożliwym marzeniem.

Dwa lata czasu — okres względnie niewielki. Lecz i niemały. Czy więc przynajmniej zrobiono wszystko, aby ten cel, do którego dążymy, mógł stać się bliższy? Czy grunt już przygotowany? Czy mamy plan elektryfikacji, zarówno plan finansowy i gospodarczy, jak i techniczny? O tem właśnie na Zjeździe mówić będziemy i on oceni, czy należyście dwa lata zostały przez nas wykorzystane i czy dość jest obfity plon, jaki niesiemy.

Już dzisiaj jednak są pewne rzeczy, dla wszystkich nas jasne. Mamy silne przekonanie, że środkami, które stanowią treść naszej specjalności, Kraj się potrafi dźwignąć z niemocy, że zacznie on wytwarzać, a wytwarzając, stworzymy dobrobyt, podniesiemy kulturę, — wiara w to wszystko, tak silna w nas samych, za mało się dotąd szerszym warstwowi naszego społeczeństwa udzieliła. Jest ono, niestety, wyznać to trzeba z przykrością, niezmiernie mało jeszcze w tym kierunku uświadomione. Nie orientuje się nieraz w rzeczach najbardziej podstawowych. To należy stwierdzić i podkreślić. Nasza w tem wina jest niewątpliwie nie mała.

Jednocześnie na Zjeździe postanowiono, aby Zjazd odbył się w dwa lata, jednym z motywów było: skrośnięcie swobodnie i sprawnie kontroli stanów gospodarki.

W chwili gdy zamysł niniejszy dotrze do rąk Czytelników, II Zjazd Elektrotechników Polskich rozpocznie w Toruniu swoje obrady. Redakcja „Przeglądu Elektrotechnicznego” łamy swój głos z ogólnym życzeniem powitań i serce Zjazdowi poświęca.

Fot.1 Okładka Przeglądu Elektrotechnicznego wydanego przez II Zjazdem Elektryków Polskich (Źródło: Przegląd Elektrotechniczny 1921, z. 20, s. 259.)

Z tej samej okazji M. Pożaryski opublikował też krótką notkę pt. *Znaczenie Zjazdów Elektrotechników Polskich*:
Elektrotechnika odgrywa tak ważną rolę w życiu gospodarczym społecznym, że zjednoczenie sił fachowych tego zawodu nabiera szczególnego ogólnie państwowego znaczenia i pokierowanie działalnością tego grona osób w celu osiągnięcia jaknajpomyślniejszych wyników życia gospodarczego w Państwie jest bardzo ważną sprawą. Zrzeszenie fachowców obejmujące kraj dość rozległy, podzielone na szereg kół lokalnych, może należyście uzgodnić swą działalność tylko przez okresowo organizowane Zjazdy, na których w odpowiednich komisjach zostają wyjaśnione sprawy sporne i przyjmują się decyzje co do kierunku prac dalszych, a na zebraniach plenarnych wyświeltają się różne sprawy a ogólnie państwowego punktu widzenia, bowiem często trudno w ciasnym kółku zrzeszenia prowincjonalnego wyrobić sobie dość wszechstronny pogląd. Zetknięcie się fachowców z

⁶ PE, 1921, z. 20, s. 259.

jako uziemień, Bolesław Jabłoński: *Normalizacja w przemyśle elektrotechnicznym, a przepisy, opracowane przez Komisję Przepisową*, A. Hofmann: *Normalizacja izolatorów*, A. Hofmann: *Koło Stowarzyszenia Elektrotechników Pomorskich. Projekt tablic ostrzegawczych*, Święcicki: *Przymusowe sprawdzanie urządzeń elektrycznych*, W. Marczewski: *Państwowe laboratorium pomiarów elektrycznych*.

W Sekcji komunikacyjnej – Wacław Niemirowski: *O stanie komunikacji telefonicznej w Państwie Polskiem i o sposobach jej rozwoju*, Kazimierz Jackowski: *Stan radiotelegrafii wojskowej w Polsce*, Jan Machcewicz: *Współczesny rozwój komunikacji radiotelegraficznej*, *Radiotechnika w Polsce*, S. Jamka: *Wojskowa komunikacja telegraficzna i telefoniczna*.

W Sekcji słowniczej – S. Wysocki: *O słowniku elektrotechnicznym ułożonym przez inż. T. Żerańskiego*.

W Sekcji szkolnictwa – M. Pożaryski: *Praktyka dla słuchaczy szkół technicznych średnich i wyższych w dziedzinie elektrotechniki*.

2. Przebieg Zjazdu na posiedzeniach plenarnych

Zjazd otwarto w lokalu Dworu Artusa 30 października 1921 r. Zgromadziło się 155 osób⁸. Przybyłych powitał Przewodniczący Komitetu Organizacyjnego M. Pożaryski, wskazując elektryfikację jako główny temat obrad Zjazdu w Toruniu. Następnie zaproponował on wybór następującego składu Prezydium Zjazdu – przewodniczący: Tomasz Ruśkiewicz, członkowie: Felicjan Karśnicki, Stanisław Bieliński, A. Rothert, J. Badyda, sekretarze: Wacław Pawłowski, Zygmunt Wojciechowski, Konstanty Dobrski, co uczyniono przez aklamację. Realizując porządek, przemówił R. Podoski, zdając krótkie sprawozdanie o działalności SEP i *Przeglądu Elektrotechnicznego*. Omówił zamierzenie utworzenia Spółki Akcyjnej do wydawania pisma oraz zysk wydawnictwa z przejęcia i prowadzenia Drukarni Technicznej w Warszawie. W dalszej części nastąpiły przemówienia witających Zjazd przedstawicieli różnych instytucji, społecznych i rządowych, a także osób prywatnych. Na koniec powitań uchwalono wysłać na I Zjazd Inżynierów Kolejowych w Warszawie depeszę o II Zjeździe⁹. Na zakończenie pierwszego posiedzenia plenarnego przyjęto zaproponowany porządek obrad, wyłoniono Komisję redakcyjno-wnioskową i ustalono Sekcje: przemysłową, przepisową, komunikacyjną i słowniczą.

Drugi dzień Zjazdu rozpoczął się od II posiedzenia plenarnego (obecnych 112 osób), przewodniczący T. Ruśkiewicz udzielił głosu M. Piotrowskiemu który mówił o węglu na ziemiach polskich, przedstawiając polski bilans węglowy uwzględniając w nim też zasoby przyłączonej do Polski części Górnego Śląska. Następnie referował Ludwik Tołłoczko kwestię torfu, wskazując jego rozmieszczenie i ilość, a także wykorzystanie do celów rolnych, przemysłowych i opałowych. Prelegent zwrócił uwagę na obfitość torfowisk na wschodzie kraju i ich wielką przydatność dla elektryfikacji - zaznaczył też, że torfowiska powinny być brane pod uwagę w opracowywaniu planu elektryfikacji Polski. W dyskusji nad tymi referatami W. Marczewski wskazał na brak koordynacji gospodarki górnictwa węglowego z potrzebami elektrowni na węgiel energetyczny, co wynikało jego zdaniem, ze słabego zelektryfikowania kraju. Edward Opęchowski i J. Iwanowski poinformowali o nowych technikach przerobu torfu opałowego, co według nich zwiększy wydatnie jego przydatność jako paliwa. W końcu Kazimierz Siwicki

podkreślił, że uwzględnienie torfowisk w planie elektryfikacji łączy się z ich eksploatacją na północy i wschodzie Polski, co jest ważne również ze względów strategicznych, a także dodał, że względy strategiczne powinny być brane pod uwagę także przy ocenie bogactw wodnych.

Fot. 2. Dwór Artusa w 1939 r. (źródło: Biblioteka Kolekcji Prywatnych www.bikop.eu - kolekcja Marka Wiczorka)

Po pięciominutowej przerwie udzielono głosu Tadeuszowi Sułowskiemu, który wygłosił referat *O sposobach finansowania elektryfikacji w Polsce*, w którym wychodząc z założenia, że Państwo Polskie nie jest w stanie urzeczywistnić programu elektryfikacji ani pod względem technicznym ani finansowym, powinno wspierać czynniki społeczne i prywatne, w tym zwłaszcza prywatne jako bardziej życiowe i sprężyste i bardziej wydajnie będą rozwijać niezbędne dla rozwoju państwa zamierzenia gospodarcze. W zakończeniu prelegent uważa za pożądany w elektryfikacji udział kapitału zagranicznego z zastrzeżeniem, że kierownictwo powinno pozostać w rękach polskich. W dyskusji nad tym wystąpieniem wzięło udział wiele osób, Ludwik Tołłoczko odniósł się do udziału samorządów w elektryfikacji, wskazując że ze względów prawnych i przykładu zza granicy powinno się ograniczyć ich rolę tylko do rozdziału prądu. Dodał też, że punktem wyjścia do elektryfikacji powinna być koncentracja kapitału, przez co etatyzm uznał za konieczny. E. Opęchowski próbował pogodzić stanowisko Sułowskiego i Tołłoczki, uważając, że mieszana forma towarzystw elektrycznych da dobre wyniki. Z kolei Roman Podoski nawiązał do sprawy koncesjonowania przedsiębiorstw elektrycznych. Omówił złożony w Sejmie projekt Ustawy o wytwarzaniu, przesyłaniu i rozdzielaniu energii elektrycznej, wyliczając jego błędy i niedoskonałości. Konkluduje, że sprawa elektryfikacji powinna należeć do kompetencji władz centralnych. Oświadczył ponadto, że został upoważniony by w imieniu SEP zgłosić na Zjeździe wniosek aby SEP wystąpiło do władz ustawodawczych o przeprowadzeniu zmian w złożonym w Sejmie projekcie Ustawy. Na koniec mówił o propagandzie elektryfikacji w całym społeczeństwie. J. Iwanowski odniósł się do projektu przedsiębiorstw mieszanych, uznając, że nie spełnią swojej roli należycie. Uznał towarzystwa prywatne za zupełnie wystarczające w aktualnych realiach. Dalej mówił Kazimierz Straszewski o elektrowni w Pruszkowie, podając historię jej powstania, obecny stan robót i przyszłe doniosłe jej znaczenie dla Warszawy. Na koniec porządku dziennego wystąpił A. Hofmann z referatem *O istniejących i budujących się elektrowniach*, przedstawiając liczbę elektrowni na obszarze całego państwa, a następnie omawiając poszczególne dzielnice, liczne elektrownie Kongresówki, często przestarzałe elektrownie b. zaboru pruskiego i względnie nowsze elektrownie b. Galicji. Dłużej mówił o

⁸ Przebieg Zjazdu opracowano na podstawie: Przebieg obrad na posiedzeniach plenarnych, *PE*, 1921, z. 21, s. 276-279.

⁹ Treść tej depeszy: *PE*, 1921, z. 21, s. 277.

elektrowniach na Pomorzu. Na koniec omówił elektrownie na terenie przyznanej Polsce części Górnego Śląska.

Na trzecim posiedzeniu plenarnym trzeciego dnia obrad uczestniczyło 98 osób. Przewodniczący A. Rothert oddał głos R. Podoskiemu, który miał wystąpienie pt. *Zwiększenie zdolności przewozowej kolei w Polsce, a ich elektryfikacja*. Po wstępie omawiającym aktualny stan kolei w Polsce przeszedł do porównania kosztów budowy nowych linii z elektryfikacją starych. W konkluzji Podoski doszedł do wniosku, że taniej wypada elektryfikacja istniejących linii. Po krótkiej dyskusji głos otrzymał J. Iwanowski z referatem *Zagadnienie komunikacji miejskiej w Warszawie*. Na wstępie podał on dane do gęstości zaludnienia Warszawy i ruchu ludności, a później analizował niezrealizowane tam projekty komunikacji miejskiej. Następnie omówił odrębny pomysł, którego istota polega na wykorzystaniu do celów elektrycznej komunikacji podmiejskiej tzw. linii średnicowej¹⁰. Po dokładnym omówieniu szczegółów tego założenia dochodzi do wniosku, że jest to jedyne rozwiązanie kwestii komunikacji podmiejskiej w stolicy. Dyskusja nad tym referatem była obszerna. Inż. Tadeusz Baniewicz na jej wstępie zakomunikował, że Towarzystwo „Siła i Światło” również opracowało projekt kolei podmiejskich i wystąpiło do Sejmu z memoriałem w tej sprawie. Tadeusz Sułowski zwrócił uwagę, że użycie linii średnicowej nie jest możliwe dla pociągów jadących ze wschodu na zachód. Na co Podoski wyjaśnił, że w planie rozwoju warszawskiego węzła kolejowego jest przewidziana druga linia średnicowa¹¹. J. Lenartowicz zwrócił zaś uwagę na trudności związane z różnicą prześwitu torów linii tramwajowych (prześwitu rosyjskiego) i normalnych. Na koniec J. Iwanowski podkreślił wielkie znaczenie gospodarcze odpowiedniego sprawnego funkcjonowania kolejowego węzła warszawskiego.

Trzeciego dnia obrad wieczorem miało miejsce czwarte posiedzenie plenarne w obecności 76 osób, którego przewodniczącym był E. Potemski w zastępstwie nieobecnego Stanisława Bielińskiego. Zgodnie z porządkiem przemawiał M. Pożaryski na temat praktyk dla słuchaczy elektrotechniki. Stwierdził słabe zainteresowanie tą kwestią wśród przemysłowców, kierowników elektrowni i firm. Uważał, że instytucje te powinny same organizować takie praktyki we własnym interesie, podkreślając znaczenie praktyki. Zaproponował zorganizowanie stałej komisji przy SEP która będzie pośredniczyć między firmami a placówkami dydaktycznymi i wypracowywać programy praktyk. Następnie Komisja redakcyjno-wniioskowa Zjazdu złożyła u Prezydium rozpatrzone wnioski, nad którymi rozpoczęto głosowanie. Odczytano wnioski w następującej kolejności:

Wniosek Stowarzyszenia Elektrotechników. Stwierdzono, że sprawa elektryfikacji jest niezwykle ważna dla całej gospodarki przemysłowej kraju. Racjonalna elektryfikacja będzie podstawą do korzystnego uprzemysłowienia i prawidłowego użytkowania bogactw naturalnych. Jednym z zadań państwa powinno być ujęcie inicjatywy społeczeństwa w system racjonalnej polityki gospodarczej z zakresu elektryfikacji. By spełnić te zadanie niezbędne było utworzenie ustawodawstwa nie krępującego inicjatywy prywatnej, regulującej ją w związku z ogólnym programem elektryfikacji oraz zapewniającej

przedsiębiorstwom użyteczności publicznej należyty rozwój. Postulaty te wejdą w życie, gdy wydawanie uprawnień będzie spoczywało w rękach organu centralnego obejmującego całokształt tego działu gospodarki kraju. Wobec złożenia przez Rząd do Sejmu projektu Ustawy elektrycznej, w której uprawnienia miały być przekazane Wojewodom, II Zjazd zwraca się do Władz ustawodawczych by tę sprawę jak najdokładniej rozpatrzyć, poprzez zmianę projektu Ustawy przekazać udzielanie uprawnień Ministrowi.

Wniosek inż. T. Sułowskiego. Po dokładnej dyskusji dotyczącej sprawy sposobu finansowania przedsiębiorstw elektrycznych użyteczności publicznej stwierdzono, że najważniejszym rozwiązaniem jest pozostawienie wpływu inicjatywy i kapitału prywatnego przy ewentualnym częściowym wsparciu zarządów komunalnych. Rola Państwa powinna ograniczać się do koordynacji poszczególnych zamierzeń i ułatwień w udzielaniu przedsiębiorstwom kredytów inwestycyjnych długoterminowych. Rząd powinien przyspieszyć realizowanie całkowitego programu elektryfikacji kraju poprzez oddanie do dyspozycji zainteresowanych czynników sił wodnych i niewyzyskanych terenów torfowych w gotowej do eksploatacji formie.

Wniosek w sprawie komunikacji podmiejskiej w Warszawie. Uznano, że jedną z najpilniejszych potrzeb Warszawy jest powstanie racjonalnie zbudowanej sieci kolei elektrycznych podmiejskich. Dzięki temu pojawi się możliwość obsługiwanego rozwiniętych osad podmiejskich oraz zapewni najtańszą i najdokładniejszą komunikację z miastem. Dlatego niezwykle ważne było by wszelkie koleje zbiegające się w Warszawie również podmiejskie posiadały prawo korzystania z torów i urządzeń węzła warszawskiego. Te zadania przy ówczesnym stanie gospodarczym mogły być w krótkim czasie urzeczywistnione przy pomocy inicjatywy prywatnej.

Wniosek w sprawie propagandy. Polecono Zarządowi SEP by w porozumieniu ze Związkiem Elektrowni Polskich i Redakcją PE zajął się organizacją propagowania elektryfikacji i jej korzyściami za pomocą pism fachowych i codziennych oraz poprzez organizowanie odczytów itp. Ponadto zwrócić się do odpowiednich jednostek państwowych i społecznych o poparcie i współdziałanie.

Wniosek w sprawie statystyki. W sytuacji przestarzałych oraz niepełnych danych statystycznych dotyczących publicznych elektrowni w kraju postanowiono zaapelować do Wydziału Elektrycznego Ministerstwa Robót Publicznych by ogłosił posiadane dane statystyczne. Ponadto polecono aby Zarząd SEP, w porozumieniu z Związkiem Elektrowni Polskich, zajął się sporządzeniem tej statystyki i w ciągu dwóch miesięcy ogłosił ją w PE.

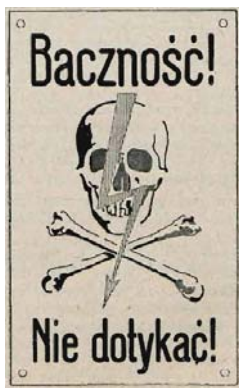
Wnioski Sekcji Przemysłowej. Odnośnie ref. R. Trechcińskiego uznano, że szybki rozwój przemysłu elektrotechnicznego jest konieczny dla kraju. Na warunki rozwoju tego przemysłu ma mieć decydujący wpływ polityka Rządu. Władze powinny otoczyć specjalną opieką istniejące już zakłady przemysłowe i ułatwiać powstawanie nowych poprzez: ustalenie cel protekcyjnych dostatecznie ochraniających polski przemysł od konkurencji zagranicznej; popieranie inicjatywy prywatnej i udzielanie kredytu zakładom przemysłowym; powoływanie organizacji społecznych do opiniowania w sprawach dotyczących przemysłu elektrotechnicznego. Uznano też, że trzeba wyjaśnić społeczeństwu iż potrzebny jest jak najszybszy przyływ kapitału do przedsiębiorstw elektrycznych, które pracując dla rozwoju kraju jednocześnie zapewniają tym kapitałom dobrą i bezpieczną lokatę. Odnośnie referatu. D. Jabłońskiego wyrażono życzenie by wszystkie instytucje państwowe w celu popierania przemysłu krajowego

¹⁰ Projekt elektryfikacji przechodzącej przez miasto Warszawę kolejowej linii średnicowej akceptowano, natomiast elektryfikacja kolei podmiejskiej budziła zastrzeżenia. Więcej w: *Zabytkowa infrastruktura kolejowa Polski i Niemiec. Dialog konserwatorski Warszawa – Berlin* red. nauk Karol Guttmeier, Warszawa 2018.

¹¹ Tamże

kupowały u wytwórców polskich. Ponieważ ta uchwała nie jest wprowadzana postanowiono przypomnieć ją opinii publicznej i polecić Prezydium by poczyniła kroki by władze zechciały uchwały I Zjazdu uwzględnić i stosować się do nich w przyszłości. Odnośnie referatu E. Potempskiego postanowiono się zwrócić do Minist. Przemysłu i Handlu oraz Opieki Społecznej i Pracy by wniosły do Sejmu projekt zmiany Ustawy o ilości godzin pracy tygodniowej z 47 na 48 stosownie do Uchwały konferencji o ochronie pracy w Waszyngtonie oraz Ustawy o stopniowym kasowaniu świąt, zniesionych dekretem papieskim.

Wnioski Sekcji Przepisowej¹². Odnośnie referatu Br. Tyszki postanowiono przyjąć jako obowiązujące przepisy, normy i wyjaśnienia Związku Elektrowni niemieckich w ostatniej redakcji, jednocześnie polecając Komisji Przepisowej SEP wydanie jak najszybciej pełnego tłumaczenia tych przepisów i opracowanie do przyszłego Zjazdu projektu zmian i uzupełnień przystosowanych do polskich warunków. Odnośnie referatu prof. St. Wysockiego polecono Komisji Przepisowej SEP zająć się projektowaniem zmian w przepisach elektrotechników dotyczących przewodów stosownie do wytycznych zaakceptowanych przez Zjazd na wniosek S. Wysockiego i przedstawić odpowiednie umotywowanie tych zmian na przyszły Zjazd. Odnośnie referatu W. Marczewskiego uważano, że niezwykle ważną sprawą jest ustawowe ustalenie jednostek elektrycznych i urządzenie naukowego Państwowego Laboratorium do przechowywania wzorców elektrycznych i wzorcowania elektrycznych przyrządów mierniczych. Wezwano więc Rząd do przyspieszenia zorganizowania takiego laboratorium. Odnośnie referatu A. Hoffmana postanowiono uchwalić: znakiem (symbolem) ostrzegawczym dużą strzałę zygzakowatą (znak pioruna), a pod nią mały rysunek trupiej głowy z pischczelami, zaś tekst napisów ma przygotować komisja Słownicza.

Fot. 3. Uchwalona w 1923 r. tablica ostrzegawcza o wysokim napięciu w zakładach elektrycznych (źródło: *Przegląd Elektrotechniczny* 1923, z. 16, s. 283)

Uchwała, powzięta na posiedzeniu Sekcji Przepisowej w dn. 31 października 1921 r. Polecono Komisji Przepisowej by przygotowała możliwie w ciągu dwóch miesięcy w porozumieniu z Ministerstwami Kolei oraz Poczty i Telegrafów, Związkiem Elektrowni przepisy skrzyżowania linii elektrycznych prądów silnych z torami kolejowymi i liniami telegraficznymi i telefonicznymi. By tego dokonać polecono ogłosić w PE ref. A. Hoffmanna jako podstawę i

¹² Dwa pierwsze referaty z tej Sekcji i wyniki z nich wnioski wywołały dalszą dyskusję po Zjeździe, bowiem już wcześniej Komisja Przepisowa opracowywała polskie przepisy, nie ograniczając się tylko do tłumaczenia przepisów niemieckich, zobacz: Zarząd Stowarzyszenia Elektrotech. Polskich, *PE*, 1921, nr 23, s. 326-327; S. Wysocki, W sprawie przepisów i norm, *PE*, 1922, z. 2, s. 23-24, z. 3, s. 39-41.

materiał do dyskusji, przeprowadzić na łamach PE dyskusję w tej sprawie, zaprosić fachowców do Warszawy w celu wzięcia udziału w opracowaniu ostatecznych przepisów przez Komisję Przepisową, zredagować ostatecznie tekst przepisów i przesłać go do odpowiedniej władzy do zatwierdzenia¹³.

Wnioski Sekcji komunikacyjnej. Odnośnie referatu J. Machcewicza w celu uwzględnienia roli rozwoju radiotechniki dla gospodarki i nauki polskiej postanowiono stworzyć średnie i wyższe szkolnictwo radiotechniczne poprzez powołanie szkół radiotelegrafistów i radiomonterów oraz utworzyć kursy radio-elektrotechniki praktycznej i teoretycznej na wydziałach elektrotechnicznych politechnik w kraju; wydać jak najszybciej państwowe ustawy radiotelegraficzne opracowane w porozumieniu z kołami fachowymi, umożliwiające popularyzację i rozwój radiotechniki w najszerszym zakresie.

Odnośnie referatu Niemirowskiego mając na uwadze rozwój komunikacji telefonicznej wezwano władze do popierania budowy nowych linii międzymiastowych i urzędzeń telefonicznych miejskich oraz powstawanie nowych i rozwój istniejących zakładów wytwórczych. Ponadto aby uprawnienia na budowę i eksploatację sieci telefonicznej były udzielane ze szczególnym uwzględnieniem kapitałów polskich i przemysłu krajowego.

Fot. 4. Alfons Hoffmann (źródło: *Przegląd Elektrotechniczny* 1930, z. 12, s. 300)

Wniosek Sekcji Słowniczej, w celu dalszego ujednostajnienia polskiego słownictwa elektrotechnicznego na wniosek CKSE przyjęto jako obowiązujące cały ogół elektrotechników część terminów (ok. 600) podanych w *Słowniku elektrotechnicznym* inż. T. Żerańskiego, zatwierdzonych przez Sekcję Słowniczą podczas Zjazdu¹⁴.

Wniosek prof. M. Pożaryskiego w sprawie praktyki dla słuchaczy elektrotechniki. Wezwano przemysłowców, kierowników elektrowni oraz firm instalacyjnych by ułatwiali jak największej liczbie słuchaczy elektrotechniki odbywanie praktyki w czasie nauki. Zarządowi SEP polecono zająć się sprawą pośrednictwa pomiędzy firmami i zakładami naukowymi oraz wypracować ogóle wnioski dotyczące prac praktykantów.

Na zakończenie Zjazdu M. Pożaryski w zastępstwie nieobecnego S. Bielińskiego postawił wniosek w imieniu Koła Krakowskiego SEP, aby III Zjazd Elektrotechników Polskich odbył się w 1923 roku w Krakowie. Po dyskusji przyjęto ten wniosek, po czym zamknięto II Zjazd.

¹³ *PE*, 1922, z. 3, s. 42.

¹⁴ Wykaz wyrazów przyjętych przez II Zjazd za obowiązujące patrz: Uchwała II-go Zjazdu Elektrotechników Polskich w sprawie ujednostajnienia słownictwa, *PE*, 1921, z. 23, s. 313-315.

Wydarzenia towarzyszące - Wystawa i Nadzwyczajne Zebranie Delegatów SEP.

Wraz ze Zjazdem zorganizowano wystawę polskiego przemysłu elektrotechnicznego. Była to skromna wystawa, mieściła się w trzech pokojach prywatnego mieszkania – jak zaznaczono, położonego za daleko od toruńskiego śródmieścia. To co wystawiono, wskazywało jednak na właściwy kierunek rozwoju polskiego przemysłu elektrotechnicznego. Na wystawie obecne były takie przedsiębiorstwa jak: Bracia Borkowscy, Wacław Brygiewicz, Michał Zucker i S-ka, Fabryka porcelany „Ćmielów”, Jabłoński i S-ka, Antoni Marciniak i S-ka, Bronisław Rejchman, Tow. Akc. Sokolnicki i Wiśniewski w Krakowie, Tow. Akc. „Stanrej”, Szpotański, Ciszewski i S-ka, Państwowe Zakłady Telegraficzne¹⁵.

Dnia 30 października 1921 r., w dniu inauguracji II Zjazdu, odbyło się w Toruniu Nadzwyczajne Zebranie Delegatów SEP. Obecni na nim byli delegaci Koła: Warszawskiego – Straszewski, Siwicki, Pawłowski i Karśnicki, Krakowskiego – Bieliński i Żerański, Łódzkiego – Brzozowski i Rothert, Toruńskiego – Nowacki, Grudziądzkiego – Rau, zaś przedstawicielami Zarządu byli Pożaryski i Podoski. Przewodniczącym Zebrania został Pożaryski, a sekretarzem Brzozowski. Na wstępie Pożaryski zaznaczył, że niniejsze Zebranie jest nadzwyczajne, bo zwyczajne (roczne) odbywają się w styczniu, po czym odczytał protokół z Zebrania Delegatów odbytego 5 stycznia 1921 r.. Po przyjęciu zaproponowanego porządku Pożaryski odczytał sprawozdanie z czynności Zarządu, a jednocześnie zaproponował utworzenie trzech nowych komisji, co przyjęto. Później nastąpiło przyjęcie do SEP nowych Kół: Toruńskiego, Grudziądzkiego i Radomskiego. W związku z tym wynikła dyskusja, bowiem statut w jednym punkcie 17 głosi, że to Zarząd przyjmuje nowe Koła, zaś w punkcie 18 zapisano, że czyni to Zebranie Delegatów. Potwierdzono także, że do SEP mogą należeć absolwenci szkół budowy maszyn. Zebranie Delegatów zaakceptowało przyjęcie tych trzech Kół. Następnie zatwierdzono przedstawione regulaminy Kół: Warszawskiego, Lwowskiego, Poznańskiego i Radomskiego. W dalszej części przedstawiciel Koła Toruńskiego odczytał wniosek, by Koła mogły się łączyć i tworzyć Okręgi. Karśnicki w tej sprawie stwierdził, że wymaga to zmian statutowych. Dlatego Koło Toruńskie powinno to szczegółowo opracować, zamieścić w PE i później zreferować na rocznym Zebraniu Delegatów SEP. Następnie Podoski odczytał protokół z posiedzenia Zarządu z 28 czerwca 1921 r. w sprawie przekazania Wydawnictwa „Przegląd Elektrotechniczny” na rzecz specjalnej Spółki, a Zebranie zaakceptowało formę umowy między Zarządem a Spółką. Po załatwieniu kilku drobniejszych spraw zamknięto Zebranie¹⁶.

Podsumowanie

II Zjazd w dość wyraźny sposób różnił się od I Zjazdu. O ile w tym pierwszym uczestniczyło 358 uczestników, to do Torunia zjechało się niecałe 200 uczestników (na otwarciu 155 osób). Byli to jednak nieomal sami fachowcy i specjaliści, co znacząco wpłynęło na charakter Zjazdu. Zaznaczono, że duża część uczestników pochodziła z Wielkopolski i Pomorza, regionów słabo reprezentowanych na poprzednich polskich zjazdach elektrotechnicznych i technicznych. Tak scharakteryzowano obrady w Toruniu na

łamach „Przeglądu Technicznego”: *Obrady Zjazdu cechowała ścisłość i rzeczowość. Nie było wcale momentów obliczonych na efekt lub sentyment. Liczne powitania, wygłoszone w pierwszym dniu przez przedstawicieli władz rządowych, instytucji społecznych i zrzeszeń prywatnych, to jedyny moment, odbiegający od rzeczowej pracy. Zjazd trwał zaledwie 3 dni, zaś nagromadzonego materiału dyskusyjnego było bardzo dużo¹⁷.*

Wypada się z tym zgodzić, na I Zjeździe w Warszawie do porządku dziennego wpisano 38 referatów (z czego kilka to były komunikaty o utworzeniu poszczególnych instytucji) tak w Toruniu było to 31 referatów, pomimo wyraźnie mniejszej liczby uczestników. I Zjazd miał przy tym charakter bardziej ogólny, zaś II Zjazd był nakierowany na elektryfikację i przemysł elektrotechniczny jako najbardziej pilne zagadnienia w polskim życiu elektrotechnicznym. Poruszano także szerzej niż w 1919 r. sprawy związane z łącznością, radiotechniką i teletechniką. Obecne były zagadnienia związane z elektrotechnicznym słownictwem, przepisami, normami i trakcją elektryczną na kolejach. Podkreślić należy organizację wystawy krajowego przemysłu elektrotechnicznego. II Zjazd cieszył się dużym zainteresowaniem, nie tylko w kraju, ale i zagranicą, zwłaszcza we Francji, Włoszech, Danii i Czechosłowacji¹⁸. Co jednak zastanawiające, nie ukazało się sprawozdanie ze Zjazdu, a poszczególne referaty nie były drukowane na łamach PE nie ukazała się też lista uczestników Zjazdu. W PE ukazał się za to bilans wpływów i wydatków Komitetu Organizacyjnego Zjazdu¹⁹.

Autorzy: dr hab. inż. Jerzy Hickiewicz, prof. Politechniki Opolskiej, Pracownia Historyczna SEP, E-mail: j.hickiewicz@zw.po.edu.pl; Piotr Rataj Pracownia Historyczna SEP, E-mail: piotr.rataj33@wp.pl; dr Przemysław Sadłowski, Pracownia Historyczna SEP, E-mail: przemyslawsadlowski@gmail.com.

LITERATURA

- [1] *Przegląd Elektrotechniczny* z lat 1919-1922.
- [2] I Zjazd Elektrotechniczny, *Przegląd Techniczny*, 1921, nr 49, s. 312.
- [3] Podoski R., Historia wydawnictwa „Przegląd Elektrotechniczny”, *Przegląd Elektrotechniczny*, 1939, nr 12, s. 643-649.
- [4] Pożaryski M., Historia Stowarzyszenia Elektryków Polskich 1919-1927, *Przegląd Elektrotechniczny*, 1939, z. 12, s. 614-616.
- [5] Skarzyński T., Kubiawski J., Ważniejsze wydarzenia w okresie 1882-1919-1945, [w:] Stowarzyszenie Elektryków Polskich: Zeszyt Historyczny nr 1: 75 lat SEP 1919-1994, red. T. Skarzyński, Warszawa 1994.
- [6] Sprawozdanie z działalności SEP w latach 1929-30, *Przegląd Elektrotechniczny*, 1930, z. 12, s. 294-308.
- [7] Żerański T., Historia Stowarzyszenia Elektryków Polskich 1899-1919, *Przegląd Elektrotechniczny*, 1939, z.12, s. 593-614.

¹⁵ Kilka słów o wystawie polskiego przemysłu elektrotechnicznego na Zjeździe Toruńskim, *PE*, 1921, z. 22, s. 303, tamże wymieniono produkty, jakie wystawiły poszczególne firmy.

¹⁶ Protokół Nadzwyczajnego Zebrania Delegatów w Toruniu w dniu 30 października 1921 r., *PE*, 1921, z. 23, s. 325-326.

¹⁷ II-gi Zjazd Elektrotechniczny, *Przegląd Techniczny*, 1921, nr 49, s. 312.

¹⁸ Tamże.

¹⁹ *PE*, 1922, z. 8, s. 128.